

Hemşirelikte Kuram ve Modele Dayalı Lisansüstü Tez Çalışmalarının İncelenmesi*

Sevda TÜREN**, Rahime ATAĞOĞLU***, Meral MADENOĞLU KIVANÇ****,

Asiye GÜL*****

Öz

Amaç: Hemşirelik kuram ve modellerine dayalı tasarlanan araştırmalar, hemşirelik bilgi birikimine katkı sağlamakla birlikte hemşirelik uygulamalarını da geliştirir. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde hemşirelik alanında kuram ve modele dayalı yapılan lisansüstü tez çalışmalarının nitelik ve niceliğinin incelenmesidir.

Yöntem: Çalışmanın örneklemini 2009-2019 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) veri tabanına yüklenmiş, online tam metnine ulaşılabilen, hemşirelik kuram ve modellerine dayalı tasarlanmış 43 lisansüstü tez (11 yüksek lisans, 32 doktora) çalışması oluşturmuştur. Değerlendirme Fawcett ve Gigliotti'nin kuram/model kullanımında tanımladıkları basamaklar göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Bu çalışmaya dâhil edilen tüm araştırmaların etik kurul onayının alınmış olmasına dikkat edilmiştir.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş / Received: 16.05.2020 & **Kabul / Accepted:** 07.08.2020

DOI: <https://doi.org/10.38079/igusabder.738376>

* Bu çalışma, 24-26 Ekim 2019 tarihinde Erzurum'da düzenlenen Palandöken 2. Uluslararası Hemşirelik Eğitimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta: sevdamercahm@hotmail.com **ORCID** <https://orcid.org/0000-0003-1123-5879>

*** Ar. Gör., Uzm. Hemşire, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta: r.atakoglu@iku.edu.tr **ORCID** <https://orcid.org/0000-0002-5157-1810>

**** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta: mmkvanc@yahoo.com **ORCID** <https://orcid.org/0000-0001-5787-2764>

***** Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta: a.gul@iku.edu.tr **ORCID** <https://orcid.org/0000-0002-4440-5769>

Bulgular: Çalışmaların çoğunlukla (%74,4) doktora tez çalışmalarından oluştuğu ve kullanılan modellerin başında sağlık inanç modeli (%25,0) ve adaptasyon modelinin (%22,5) yer aldığı belirlenmiştir. Çalışmaların sıklıkla Halk Sağlığı Hemşireliği (%27,9) alanında yapıldığı görülmüştür. Doktora çalışmalarının %62,5'inde (n=20) kullanılan kuram veya modelin kavram, kuram ve deneysel yapısının belirtilmediği saptanırken; yüksek lisans çalışmalarında bu oran %63,6 (n=7) olarak belirlenmiştir. Altı çalışmada (%14) aynı kuram veya model kullanılarak yapılmış benzer çalışmaların sonuçlarına yer verilmediği, sadece iki doktora çalışmasında (%4,7) kullanılan kuram veya modelin zayıf yönleri ve uygulamasında yaşanan zorlukların açıklandığı saptanmıştır.

Sonuç: İncelenen çalışmalarda, hemşirelik araştırmalarında kural ve model kullanımının sınırlı olduğu, kuram ve model kullanımı basamakları doğrultusunda bir standardizasyonun olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik, model, teori.

Exploration of the Graduate Thesis Studies Based on Theory and Model in Nursing

Abstract

Aim: Researches designed based on nursing theories and models make a great deal contribution to the accumulation of nursing knowledge alongside improvement in nursing practices. This study aims to analyse the quality and quantity of graduate dissertation studies based on theory and model in the field of nursing in our country.

Method: The sample of the study consisted of 43 graduate theses (11 master's, 32 doctorates) studies designed based on nursing theories and models, which were uploaded to the Higher Education Council database between the years of 2009 and 2019, and which were accessible to the full text. The assessment was made considering the steps defined by Fawcett and Gigliotti in the use of theory/model. All the researches included in this study had ethics committee approval.

Results: Most of the studies (74.4%) consisted of doctoral dissertation studies and health belief model (25.0%) as well as the adaptation model (22.5%) were the leading models. It has been seen that the studies were frequently done in the field of Public Health Nursing (27.9%). While 62.5% (n=20) of the doctoral studies did not specify the concept, theory and experimental structure of the theory or model used; this rate was 63.6% (n=7) in graduate studies. It did not include the results of similar six studies (14%) using the same theory or model, whereas it has been determined that only two doctoral studies (4.7%) explained the weaknesses and difficulties experienced in the theory or model used.

Conclusion: In the studies analysed, it was determined that the use of rules and models in nursing research was limited and there was no standardization in line with the theory and model usage scales.

Keywords: Nursing, model, theory.

Giriş

Hemşirelik felsefe, kuram ve uygulamaların yanı sıra; araştırma üzerine kurulmuş bir sağlık disiplini¹. Sağlık ve teknoloji alanındaki gelişim ve değişim, sağlık bakım hizmetinin sezgi ve geleneksel yaklaşımlar yerine bilimsel temellere dayandırılması gerekliliğini beraberinde getirmektedir². Hemşireliğin mesleki gücü; hemşirelik alanına özgü bilgi birikiminin kanıta dayalı hemşirelik uygulamaları ile sentezlenmesi sonucu arttırılabilir^{1,3,4}. Hemşirelik sürecinin temeli olan hemşirelik kuram ve modelleri kullanılarak yapılan araştırmalar ise, güçlü bir hemşirelik biliminin vazgeçilmez ön koşuludur⁵.

Kuramlar, olayları tanımlamak, açıklamak ve/veya kontrol etmek amacıyla kullanırken; modeller ise uygulamayı daha açık ve belirgin hale getirerek daha bilinçli karar vermeyi sağlar^{1,6}. Hemşirelik uygulamalarında kullanılan kuram ve modeller bilgi ve uygulamayı sistematize ederek geleneksel uygulamalar ve sağduyu yerine, kaliteli ve standardize edilmiş bakım verilmesini sağlar⁶⁻⁸. Ayrıca, hasta bakımında kapsamlı bir değerlendirme yapılmasını sağlayarak hemşirelik bakımında gözden kaçabilecek birçok uygulamanın önüne geçilmesinde hatırlatıcı rolü bulunmaktadır^{2,4}.

Hemşirelik modelleri karmaşık bir olgu ya da durumu temsil etmek veya anlamak için kavramsal bir çerçeve/araçtır. Bakım hizmeti verilen bireyler birbirinden farklı ihtiyaçlara sahip olduğundan, yalnızca bir hemşirelik modeli veya kuramı kullanmak uygun değildir. Örneğin; sağlığın fiziksel yönlerine odaklanan bir bakım modeli, zihinsel sağlık sorunları olan bir birey için uygun olmayabilir⁹. Kuram ve modeller hemşirelere farklı bakış açısı sağlayarak, kritik düşünme sürecine rehberlik eder^{10,11}.

Hemşirelik kuram ve modellerine dayalı tasarlanan araştırmalar, hemşirelik bilgi birikimine katkı sağlamakla birlikte hemşirelik uygulamalarını da geliştirir^{7,12}. Bu nedenle, kuram ve modellerin araştırmalarda etkili kullanımı önem kazanmaktadır.

Özellikle son yıllarda hemşirelik kuram ve modelleri kullanılarak yapılan çalışmalarda artış olduğu bildirilmektedir^{3,13}. Ancak ülkemizde hemşirelik alanında kuram ve modele dayalı yapılan lisansüstü tez çalışmalarının nitelik ve niceliğini inceleyen çalışma sayısı sınırlıdır. Bu çalışmada, ülkemizde hemşirelik alanında kuram ve modele dayalı yapılan lisansüstü tez çalışmalarının nitelik ve niceliğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma soruları:

- 2009-2019 yılları arasında hemşirelik alanında kuram ve modele dayalı yapılan lisansüstü tez araştırmalarının sıklığı nedir?
- Yüksek lisans ve doktora düzeyinde kuram ve model kullanım dağılımı nasıldır?
- Hemşirelik ana bilim dallarına göre kuram ve model kullanım dağılımı nasıldır?
- Fawcett ve Gigliotti'nin kuram ve model kullanım basamaklarına uygun yürütülmüş müdür?

Gereç ve yöntem

Çalışma tasarımı: Bu çalışma retrospektif olarak tanımlayıcı tipte tasarlanmıştır.

Evren ve örneklem: Yapılan taramada 2009-2019 tarihleri arasında hemşirelik alanında yapılmış ve Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal tez merkezi veri tabanına yüklenmiş 5319 lisansüstü tez çalışması saptandı. Tarama “hemşire, kuram, model” anahtar kelimeleri kullanılarak gerçekleştirildi. YÖK Ulusal tez merkezine yüklenen 5319 lisansüstü tez çalışması içerisinde hemşirelik kuram ve model kullanılarak tasarlanan 64 adet (18 yüksek lisans tezi; 36 doktora tezi model ve 10 doktora tezi kuram temelli olarak tasarlanan) tez çalışması belirlendi. Online olarak tam metnine ulaşamayan araştırmalar (n=21) çalışma dışı bırakıldı. Sonuç olarak; 43 lisansüstü tez çalışması araştırmanın örneklemini oluşturdu. Çalışma 2 hemşirelik kuramı ve 41 hemşirelik modeli kullanan araştırma ile yapıldı.

Verilerin toplanması ve değerlendirilmesi: Tez çalışmaları Fawcett ve Gigliotti'nin kuram/model kullanımında tanımladıkları basamaklar doğrultusunda değerlendirildi^{3,8,14}. Araştırmacılar tarafından oluşturulan form ile tezlerin türü, hangi yılda yapıldığı, hangi hemşirelik kuramı veya modelinden yararlandığı, örneklem grubu, araştırma tasarımı, hangi hemşirelik ana bilim dalında gerçekleştiği kayıt altına

alındı. Tezlerin nicelik analizinde Fawcett ve Gigliotti'nin hemşirelik kuram/model kullanımında tanımladıkları basamaklara uygunlukları değerlendirildi. Bu basamaklar şunlardır:

- Kuram/modelin içeriğinin ve araştırmada kullanımının anlaşılması: Bu basamakta kullanılan model veya kuram ile ilgili kavramların açıklanması, birbiri ile olan ilişkilerinin tanımlanması ve kullanılan modele ait kuralların birincil kaynaktan alıntılanması beklenmektedir.
- Kuram/model ile ilgili yapılan araştırma literatürünün analiz edilmesi: Araştırmada aynı kuram/model kullanılarak yapılan çalışmalara yer verilmesinin, tasarımın oluşturulmasında yol gösterici olacağı, farklı hasta gruplarıyla yapılan çalışmalarda nasıl uygulandığı ve kuram/model ile ilgili bilgiyi arttıracığı gibi önemli katkıları olduğu vurgulanmaktadır.
- Kavramsal, kuramsal ve deneysel yapının tanımlanması ve araştırmada kullanılması: Bu basamakta kuram/modelin kavramsal, kuramsal ve deneysel yapısının şematize edilmesi ve birbiri arasındaki ilişkinin tanımlanması beklenmektedir.
- Kuram/modelin uygulanabilirliği ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi: Araştırma bulgularını sunmak ve kuram/modelin uygulanabilirliğini tartışmak gerektiği bildirilmektedir. Ayrıca, kullanılan kuram/modelin güçlü ve zayıf yönlerinin belirtilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Çalışma analizi araştırmacıların birbirinden bağımsız olarak tezleri okuması ve verilerin karşılaştırılması şeklinde yapıldı. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarıldı. Çalışmaya dahil edilen tüm araştırmaların etik kurul onayının olmasına dikkat edildi.

Bulgular:

Araştırmaya dahil edilen 43 lisansüstü tez çalışmasının %74,4'ünün (n=32) doktora, %25,6'sının (n=11) ise yüksek lisans tezlerinden oluştuğu belirlendi (Tablo 1 ve 2).

Tablo 1. Hemşirelik modellerine dayalı lisansüstü tez çalışmaları

Hemşirelik Modeli	Örneklem	Araştırma tasarımı	Ana Bilim Dalı	Tez türü	Yıl
Sağlık İnanç Modeli	Periferik arter hastalığı tanısı konulmuş 30 hasta	Kesitsel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Yüksek Lisans	2010
Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli	100 zihinsel engelli birey ailesi	Yarı deneysel	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Yüksek Lisans	2010
Sağlık İnanç Modeli	Kadınhanı bir nolu ASM kullanan bireyler ile ilçeye bağlı yedi köyde yaşayan toplam 392 birey	Tanımlayıcı	Halk Sağlığı Hemşireliği	Yüksek Lisans	2018
Sağlık İnanç Modeli	18-65 yaş arası ASM kullanan 772 birey	Tanımlayıcı	Halk Sağlığı Hemşireliği	Yüksek Lisans	2018
Sağlık İnanç Modeli	30 DM tanısı konulmuş hasta	Yarı deneysel	Hemşirelik Esasları	Yüksek Lisans	2018
Adaptasyon Modeli	Kalça veya diz artroplastisi ameliyatı olan 78 hasta	Randomize kontrollü deneysel	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Yüksek Lisans	2018
Yaşam Modeli	148 KOAH hastası	Randomize kontrollü yarı deneysel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Yüksek Lisans	2018
Adaptasyon Modeli	Bariatrik cerrahi operasyonu geçirmiş 46 hasta	Deneysel	Hemşirelik Esasları	Yüksek Lisans	2019
Adaptasyon Modeli	Tip 1 DM tanılı 110 ergen	Randomize kontrollü yarı deneysel	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	Yüksek Lisans	2019
Bilgi, Motivasyon, Davranış Becerileri Modeli	1.aşamada 229 emziren anne;2.aşamada ilk aşama içerisinde ilk 50 emziren anne	Kesitsel-Yarı Deneysel	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği	Yüksek Lisans	2019
Sağlığı Geliştirme Modeli	Kardiyopulmoner rehabilitasyon programına katılan 56 hasta	Deneysel	Hemşirelik Esasları	Yüksek Lisans	2019
Sağlık İnanç Modeli	Obezite polikliniğine başvuran 400 yetişkin birey	Kesitsel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2010
Sağlığı Geliştirme Modeli	1.Aşama: 40 meme kanseri, 27 serviks kanseri kadın 2.Aşama: 100 yoksul kadın	Yarı deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2011
Sistemler Modeli	30 yaşlı bireyin birincil bakım verenleri	Yarı deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2012

Sağlığı Geliştirme Modeli	1.Aşama: 39 kadın 2.Aşama: 200 kadın	Yarı deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2013
Transteoretik Model	Tip 2 DM'li 50 hasta	Randomize kontrollü deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2015
Davranışsal Sistem Modeli	7. sınıfa devam eden 83 öğrenci	Randomize kontrollü deneysel	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hem.	Doktora	2015
Transteoretik Model	Ağızotu (dumansız tütün) kullanan 90 lise öğrencisi	Yarı deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2015
Adaptasyon Modeli	Demans tanısı konulmuş 60 poliklinik hastası	Randomize kontrollü deneysel	Psikiyatri Hemşireliği.	Doktora	2016
Sistemler Modeli	Depresyon tanısı konulmuş 43 hasta	Randomize kontrollü deneysel	Psikiyatri Hemşireliği	Doktora	2016
İnsan Bakım Modeli	Tip 1 DM'li 34 adölesan	Randomize kontrollü deneysel	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hem.	Doktora	2016
İnsan Bakım Modeli	158 yetişkin onkoloji hastası	Randomize kontrollü deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2016
Transteoretik Model	3-6 yaş çocuğu olan 65 ebeveyn	Yarı deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2017
Adaptasyon Modeli	81 yetişkin hemodiyaliz hastası	Yarı deneysel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2017
Fonksiyonel Sağlık Örüntüleri Modeli	120 kalp yetersizliği hastası	Randomize kontrollü deneysel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2017
Sağlığı Geliştirme Modeli	1.Aşama:401 menapozal kadın 2.Aşama: 64 menapozal kadın	Yarı deneysel	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği	Doktora	2017
İnsan Bakım Modeli	Tip 2 DM'li 132 hasta	Yarı deneysel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2017
Adaptasyon Modeli	Bariatrik cerrahi geçiren 32 hasta	Yarı deneysel	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2018
Adaptasyon Modeli	Tıbbi terminasyon kararı alınan 77 gebe kadın	Randomize kontrollü deneysel	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hem.	Doktora	2018

Sağlık İnanç Modeli	132 yetişkin hemodiyaliz hastası	Randomize kontrollü deneysel	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2018
Learn Modeli	Meme kanseri tanısı konulmuş 73 hasta	Yarı deneysel	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2018
Adaptasyon Modeli	Miyokard infarktüsü nedeniyle tedavi gören 66 hasta	Randomize kontrollü deneysel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2018
Adaptasyon Modeli	Multiple Skleroz tanısı konulmuş 244 hasta	Randomize kontrollü deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2018
Sağlık İnanç Modeli	18-65 yaş grubu 128 obez hasta	Yarı deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2018
İnsan Bakım Modeli	64 palyatif bakım hastası	Randomize kontrollü deneysel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2018
Sağlık İnanç Modeli	163 premenstrual sendromlu kadın	Randomize kontrollü deneysel	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hem.	Doktora	2018
Sağlık İnanç Modeli	Postmenapoz dönemindeki 82 kadın	Randomize kontrollü deneysel	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hem.	Doktora	2018
Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli	Cerrahi operasyon geçiren meme kanserli hastalar Aşama: 142 hasta Aşama: 60 hasta	Randomize kontrollü deneysel	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2019
Sağlık İnanç Modeli	HPV DNA (+) 16 kadın	Fenomenolojik tasarım	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hem.	Doktora	2019
Sağlığı Geliştirme Modeli	KOAH tanısı konulmuş 120 hasta	Randomize kontrollü deneysel	Dahili Hastalıklar Hemşireliği	Doktora	2019
Sağlığı Geliştirme Modeli	Menapoz dönemindeki 156 kadın	Randomize kontrollü deneysel	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hem.	Doktora	2019

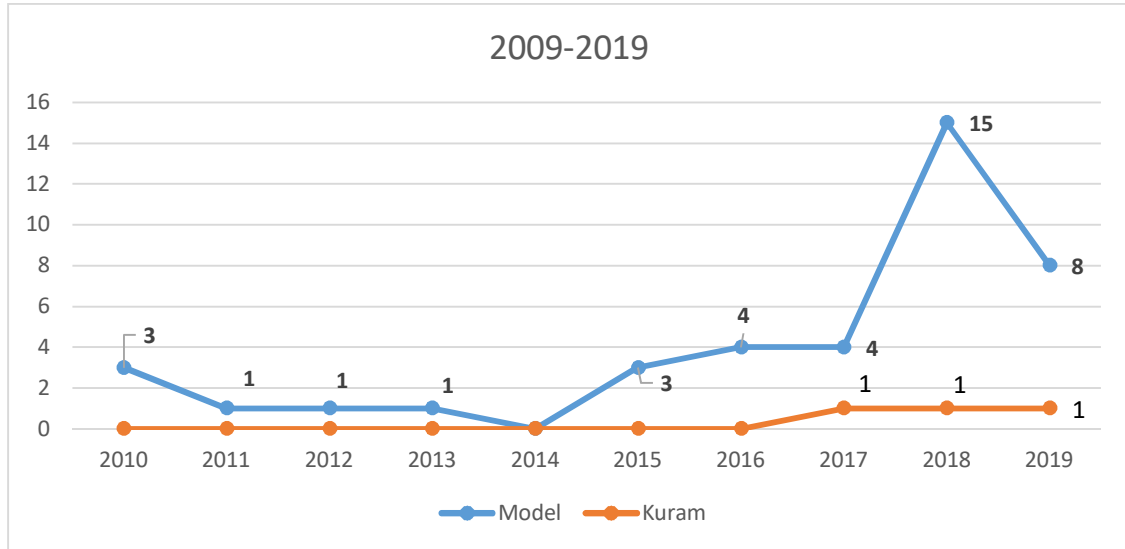
ASM: Aile Sağlığı Merkezi, DM: Diabetes Mellitus, KOAH: Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı, HPV: Human Papilloma Virüs

Tablo 2. Hemşirelik kuramlarına dayalı lisansüstü tez çalışmaları

Hemşirelik Kuramı	Örneklem	Araştırma tasarımı	Ana Bilim Dalı	Tez türü	Yıl
Konfor Kuramı	90 primipar kadın	Randomize kontrollü deneysel	Doğum ve Kadın Hastalıkları Hem.	Doktora	2018
Öz Yeterlilik Kuramı	Madde kullanım bozukluğu olan 112 yetişkin birey	Randomize kontrollü deneysel	Halk Sağlığı Hemşireliği	Doktora	2019

Çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde; son yıllarda hemşirelik kuram ve model kullanımında artış olduğu gözlemlendi. Değerlendirilen çalışmaların büyük çoğunluğunun (%37,2; n=16) 2018 yılında gerçekleştirildiği belirlendi (Şekil 1).

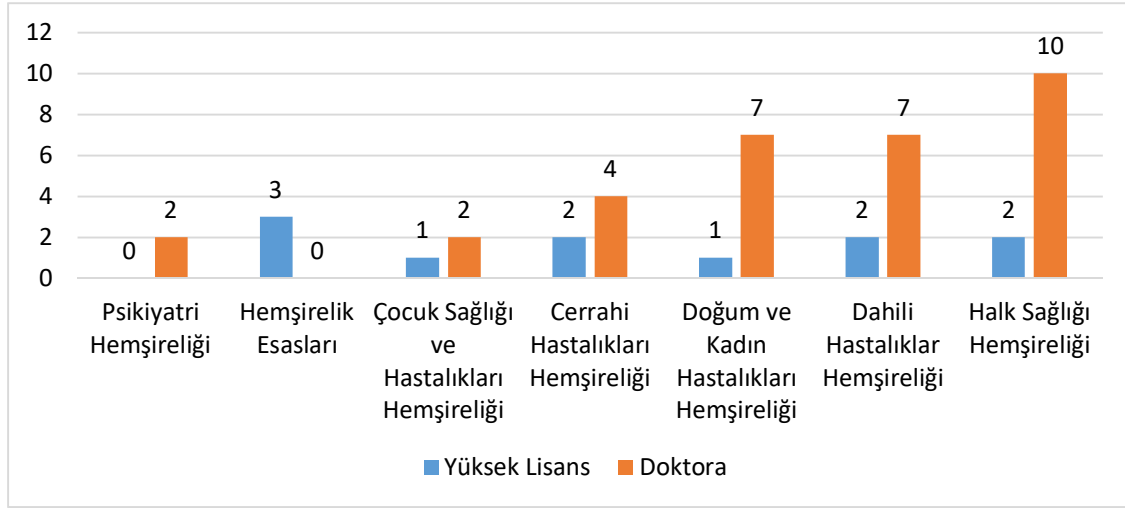
Şekil 1. Lisansüstü tez çalışmalarında hemşirelik model ve kuram kullanımının yıllara göre dağılımı

İncelenen çalışmaların %48,8'inin (n=21) randomize kontrollü olarak tasarlandığı saptandı (Tablo 1). Yapılan çalışmalar hemşirelik ana bilim dallarına göre

incelendiğinde; ilk sırada Halk Sağlığı Hemşireliği (%27,9) yer alırken; sıralamayı Dahili Hastalıklar Hemşireliği (%20,9) ve Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği (%18,6) ana bilim dalının takip ettiği görüldü (Şekil 2).

Şekil 2. Lisansüstü tez çalışmalarının hemşirelik ana bilim dallarına göre dağılımı

Çalışmaların örneklemi değerlendirildiğinde, çoğunlukla (%93) yetişkin bireylerde yapılan çalışmalar olduğu belirlendi. Çalışmada kullanılan hemşirelik kuram ve modelleri incelendiğinde; Sağlık İnanç Modeli (%25,0) ve Adaptasyon Modeli'nin (%22,5) ilk sıralarda yer aldığı saptandı (Tablo 1).

Tezlerin analizinde;

- Kuram/modelin içeriğinin ve araştırmada kullanımının anlaşılması: Yapılan inceleme sonucu, çalışmaların çoğunlukla (%90,7) bu aşamaya uyum sağladıkları, dört çalışmada (%9,3) ise kullanılan kuram veya model ile ilgili birincil kaynağa yer verilmediği görüldü.
- Kuram/model ile ilgili yapılan araştırma literatürünün analiz edilmesi: Çalışmada yer alan tezlerin büyük çoğunluğunda (%86) aynı kuram veya model kullanılarak yapılmış benzer çalışmaların sonuçlarına yer verilirken; sadece altı çalışmanın (%14) literatüründe benzer çalışmalara yer verilmediği belirlendi.
- Kavramsal, kuramsal ve deneysel yapının tanımlanması ve araştırmada kullanılması: Çalışmada yer alan doktora tezlerinin %62,5'inde (n=20) kullanılan

kuram veya modelin kavram, kuram ve deneysel yapısının belirtilmediği saptanırken; yüksek lisans çalışmalarında bu oran %63,6 (n=7) olarak belirlendi.

- Kuram/modelin uygulanabilirliği ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi: Çalışmada sadece iki doktora tezinde (%4,7) kullanılan kuram veya modelin zayıf yönleri ve uygulamasında yaşanan zorlukların açıklandığı saptandı.

Tartışma

Bu çalışmada 2009-2019 yılları arasında YÖK veri tabanında yer alan, hemşirelik kuram/model kullanılarak yapılan lisansüstü tez çalışmalarının nitelik ve niceliği incelenmiştir.

Literatürde hemşirelik araştırmalarında kuram/model kullanımının sınırlılığına vurgu yapılmakta^{3,4,7,15}, son yıllarda ise çalışmalarda hemşirelik kuram ve model kullanımında artış olduğu bildirilmektedir³. Bu araştırmada, literatürle paralel olarak hemşirelik çalışmalarında kuram/model kullanımının düşük düzeyde olduğu (%1,2), hemşirelik kuram ve model temel alınarak yapılan araştırmaların da özellikle 2018 yılında (%37,2; n=16) arttığı saptanmıştır. Kuram/model kullanılarak yapılan araştırmalardaki bu artışın ve hemşirelik uygulamalarına rehberlik etmesinde ve kanıt temelli sağlık bakım hizmeti sunulmasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Literatürde hemşirelik kuram/modellerinin karmaşık yapısından dolayı anlaşılmasının ve uygulanabilirliğinin zor olması, hemşirelik eğitimlerinde yeterince üzerinde durulmaması gibi nedenlerin kuram/model kullanımını sınırlandırdığı bildirilmektedir^{3,4,7,16,17}. Göçmen Baykara ve ark. yaptıkları çalışmada (n=36), hemşireler kuram ve modellerin soyut kavramlar olduğunu, anlaşılması ve uygulanmasının zor olduğunu, kuram/model kullanımı konusunda yetkin hemşirelerin sınırlı olduğunu ve kuram/modellerin farklı kültüre uygun olmadığını bildirmişlerdir⁴. Kaya ve ark.'nın çalışmasında ise hemşirelerin %93,2'si herhangi bir hemşirelik kuramı/modelini bilmediğini bildirmiştir¹⁶. Literatürde hemşirelik kuram/modellerinin en fazla uygulandığı çalışmalara bakıldığında, doktora tezlerinin yoğunluğu görülmektedir^{3,4,13}. Literatürle paralel olarak bu çalışmada da, tezlerin %74,4'ünün (n=32) doktora düzeyinde tasarlandığı saptanmıştır. Hemşirelik kuram ve modellerinin soyut kavramlar olması, anlaşılma ve uygulanmasında yaşanan zorluklar nedeniyle daha çok doktora tezlerinde tercih edildiği kanısındayız.

Literatürde kullanılan kuram/model araştırmalarının hemşirelik ana bilim dalları ile ilişkisine yönelik bir bilgi yer almazken; çalışmada Halk Sağlığı Hemşireliği (%27,9), Dahili Hastalıklar Hemşireliği (%20,9) ve Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği (%18,6) ana bilim dalının ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Oysaki ana bilim dallarının lisansüstü eğitim içeriklerine bakıldığında Hemşirelik Esasları ana bilim dalına ait eğitimlerde hemşirelik kuram/modellerinin daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bu verilere göre, Hemşirelik Esasları ana bilim dalında yapılan lisansüstü tezlerin oranı düşük (%7) bulunmuştur. Hemşirelik esasları ana bilim dalı başta olmak üzere, hemşirelik alanında yapılan lisansüstü tezlerde hemşirelik kuram ve modellerine daha fazla yer verilmesi gerektiği görüşünde yiz.

Zuhur ve Özpancar'ın yaptıkları araştırmada (n=56), kronik hastalıkların yönetiminde kuram/model uygulanarak yapılan tezler incelenmiştir. İnceleme sonucunda en sık z Bakım Eksikliği Kuramı (%39,3) ve Adaptasyon Modeli'nin (%17,9) kullanıldığı belirtilmiřtir¹³. Bu çalışmada ise, sıklıkla Sağlık İnanç Modeli (%25,0) ve Adaptasyon Modeli'nin (%22,5) ilk sıralarda yer aldığı saptandı. Yapılan çalışmalarda farklı kuram/modellerin kullanım oranları değişmektedir^{3,4,13}. Literatür bilgisine paralel olarak bu durumun, kuram/modellerin uygulanabilirliğine ve uygulandığı örneklem grubuna göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

Hemşirelik kuram ve modellerinin araştırmalarda kullanımının bilgi birikimini arttırdığı ve mesleki uygulamaları geliştirdiği bilinmektedir^{7,12}. Ancak etkili kullanımı açısından değerlendirildiğinde, literatürde kuram/modellerin araştırmalarda kullanımına yönelik bir yöntem veya standardizasyon izlenmesinin önemine vurgu yapılmaktadır^{3,14}. Hemşirelik kuram ve modellerin araştırmalarda nasıl kullanıldığına ve etkilerine yönelik bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır^{7,18}. Yapılan incelemede, tezlerin %90,7'sinde kullanılan kuram/modelin kavramları tanımlanırken, bu kavramların birbiri ile ilişkilerinin açıklandığı belirlenmiştir. Çalışmaların %86'sında ise, aynı kuram/model kullanılarak yapılmış araştırmalara yer verildiği saptanmıştır. %9,3'nde kuram/modelle ait birincil kaynağın kullanılmadığı görülmüştür. şengün İnan ve arkadaşlarının çalışmasında, lisansüstü tez araştırmalarının (n=20) %50'sinde kuram/modelle ait birincil kaynağın kullanılmadığı ve aynı kuram/model kullanılarak yapılmış araştırmalara sınırlı düzeyde (%35, n=7) yer verildiği bildirilmektedir³. Çalışmada yer alan doktora tezlerinin %62,5'inde (n=20) kullanılan kuram veya modelin kavram,

kuram ve deneysel yapısının belirtilmediği saptanırken; yüksek lisans çalışmalarında bu oran %63,6 (n=7) olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre, değerlendirilen çalışmaların kuram/model kullanımı basamakları doğrultusunda bir yol izlemedikleri söylenebilir.

Araştırma bulgularını sunmak ve kullanılan kuram/modelin uygulanabilirliğini tartışmak, hemşirelik araştırmalarına yön vermek açısından değerlidir. Kullanılan kuram/modelin güçlü ve zayıf yönlerinin açıklanması, uygulanmada yaşanan kolaylık veya zorlukların ifade edilmesi gibi detaylar gelecekte yapılacak çalışmalara rehberlik edecektir^{3,14}. İncelenen araştırmalar içerisinde sadece iki doktora tezinde (%4,7) kullanılan kuram/modelin zayıf yönleri ve uygulamasında yaşanan zorluklara yer verilmiştir.

Sonuç ve öneriler

Sonuç olarak; incelenen çalışmalarda hemşirelik araştırmalarında kuram ve model kullanımının sınırlı olduğu, kuram ve modele dayalı çalışmaların doktorada sıklıkla tercih edildiği, özellikle modele dayalı lisansüstü tez çalışmalarının daha fazla olduğu, kuram ve model kullanımı basamakları doğrultusunda bir yol izlenmediği belirlendi. Bu araştırmaların hemşirelik bilgi birikime olan katkısı göz önüne alındığında, kuram ve model temelli hemşirelik araştırmalarının artırılması ve kuram/model kullanımına yönelik bir kılavuz oluşturulması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Pektekin Ç. *Hemşirelik Felsefesi: Kuramlar-bakım Modelleri ve Politik Yaklaşımlar*. 1. Basım. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi; 2013.
2. Olmaz D, Karakurt P. Hemşirelerin bakım verirken hemşirelik sürecini bilme ve uygulama durumları. *DEUHFED*. 2019;12(1):3-14.
3. Şengün İnan F, Üstün B, Bademli K. Türkiye’de kuram/modele dayalı hemşirelik araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2013;16(2):132-139.
4. Göçmen Baykara Z, Çalışkan N, Öztürk D, Karadağ A. Hemşirelikte teori ve model kullanımı: nitel bir çalışma. *Çukurova Med J*. 2019;44:281-289.

5. Kaya N, Turan N. Hemşirelik biliminde kavram analizi. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci.* 2017;9(2):153-163.
6. Türen S, Enç N. A comparison of Gordon's functional health patterns model and standard nursing care in symptomatic heart failure patients: A randomized controlled trial. *App Nurs Res.* 2020;53:151247.
<https://doi.org/10.1016/j.apnr.2020.151247>.
7. Koç Z, Keskin Kızıltepe S, Çınarlı T, Şener A. Hemşirelik uygulamalarında, araştırmalarında, yönetiminde ve eğitiminde kuramların kullanımı. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi.* 2014;14(1):62-72.
8. Fawcett J. Conceptual models and nursing practice: The reciprocal relationship. *J Adv Nurs.* 1992;17(2):224-228.
9. Peate I. A Systematic approach to nursing care: Models of nursing. Peate I. Learning to care: the nursing associate. *Elsevier.* 2019.
10. Kaya H, Atar NY, Eskimez Z. Hemşirelik Model ve Kuramları. İçinde: Atabek AT, Karadağ A, ed. *Hemşirelik Esasları: Hemşirelik Bilimi ve Sanatı.* 1. Basım. İstanbul: Akademi basın ve yayıncılık; 2012.
11. Athari SZ, Sharif SM, Nasr AR, Nematbakhsh M. Assessing critical thinking in medical sciences students in two sequential semesters: Does it improve? *J Edu Health Promot.* 2012;1:30-4.
12. Erdoğan S, Nahcivan N, Esin N. *Hemşirelikte Araştırma.* 1. Basım. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2014.
13. Zuhur Ş, Özpancar N. Türkiye'de kronik hastalık yönetiminde hemşirelik modellerinin kullanımı: sistematik derleme. *HEMAR-G Dergisi.* 2017;19(2):57-74.
14. Fawcett J, Gigliotti E. Using conceptual models of nursing to guide nursing research: The case of the neuman systems model. *Nurs Sci Q.* 2011;14(4):339-345.
15. Wu HL, Volker DL. The use of theory in qualitative approaches to research: Application in end-of-life studies. *J Adv Nurs.* 2009;65(12):2719-2732.

16. Kaya N, Babadağ K, Yeşiltepe Kaçar G, Uygur E. Hemşirelerin hemşirelik model/ kuramlarını, hemşirelik sürecini ve sınıflama sistemlerini bilme ve uygulama durumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*. 2010;3(3):24-33.
17. Üstün B, Gigliotti E. Nursing research in Turkey. *Nurs Sci Q*. 2009;22(3):206-8.
18. McEwen M, Wills EM. *Theoretical Basis For Nursing*. 4th edition. Philadelphia, Lippincott Williams & Wilkins Wolters Kluwer; 2014.
19. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. Erişim: 04.10.2019.